

Dayton Barış Antlaşması'nın Günümüzde Bosna-Hersek'te Demokratikleşme Sürecine Etkisi

The Impact of Dayton Peace Agreement on the Democratization Process of Bosnia and Herzegovina

İdil Gülnihal YAZICI

Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi
idilyazici@aydin.edu.tr

Makale Başvuru Tarihi: 14.03.2018

Makale Kabul Tarihi: 19.04.2018

**Anahtar
Kelimeler:**

Dayton Barış
Antlaşması
Bosna - Hersek
Demokratikleşme
Milliyetçilik

ÖZET

Asıl amacı milliyetçiliği ve milliyetçilikten doğan sonuçları bastırmak ve barış ortamı sağlamak olan Dayton Barış Antlaşması hedefleri ile uygulamadaki hatalar ve var olan uyumsuzluktan dolayı Bosna-Hersek için demokratikleşme sürecinin önünde en büyük engel olarak durmaktadır. Batılı ülkelerin ve uluslararası organizasyonların kaosu engellemek adına günümüzde daha yumuşak bir politika izlediği bölgede barış ve demokratikleşme sürecini anlamak Bosna - Hersek'teki gelişmeleri takip etmek ve reformların uygulamaya konularak sürdürülebilmesini sağlamak adına önemlidir. Avrupa Birliği ile ilişkilerinde yeni gelişmelerin görülmesi 2015 ve sonrasında Bosna-Hersek adına umut vaat etmektedir. Bu sebeple süreci aksatan sorunların ortaya konması ve çözüm odaklı ortak çalışmaların yapılması önemlidir.

Keywords:

Dayton Peace Treaty
Bosnia and
Herzegovina
Democratization
Nationalism

ABSTRACT

Dayton Peace Agreement, whose main purpose is to suppress nationalism and the results of it, is actually the main obstacle of democracy process in Bosnia and Herzegovina because of the conflicts between goals and implementations. It is important to understand the process of peace and democratization in the region where a soft political power is implemented to prevent chaos by Western countries and international organizations to follow the developments in Bosnia and Herzegovina and to implement reforms. The future seems promising if the requirements are fulfilled and if Bosnia and Herzegovina manages to overcome the problems caused by the different institutions that are ruled by three ethnic groups.

1. GİRİŞ

Balkanlar kültür, yaşam ve ekonomi açısından Avrupa Birliğinden tamamen farklı ancak Avrupa'nın merkezinde bir bölgedir. Hırvatistan'ın üye olmasını takiben diğer Balkan ülkelerinin de Avrupa Birliği ile ilişkilerinde süreci hızlandırma talebi ve çabası gündemin önemli konularından biri haline gelmiştir. Avrupa'nın ortasında Balkanlar, hem gelişmişlik sebebiyle hem de yakın tarihte yaşadıkları savaş ile Avrupa Birliği adına önemli bir soru işareti olarak durmaktadır. İlişkilerini düzeltmek isteyen Balkan ülkeleri savaş sonrasında çözümsüz kalan sebeplerden dolayı süreçte sıkıntı yaşamaktadır. Bu sebepler Sırbistan'ın savaş suçlusu sayılması ve cezai yaptırımları; Kosova'nın İspanya, Yunanistan, Romanya, Slovakya ve Güney Kıbrıs tarafından tanınmaması; Makedonya'nın Yunanistan ile yaşadığı ülke adı tartışmalarının ve Avrupa Birliği'nin ekonomik kriz sonrası Birlik içinde ekonomik ve sosyal politikalarda reformlara giderek küresel ekonomide bölgelerini kalkındırma çalışmaları olarak sıralanabilir.

Balkan ülkelerinden Bosna-Hersek, II. Dünya Savaşından sonra sanayileşme ve gelişmeye yönelen Avrupa'nın gördüğü en büyük yıkıma, yozlaşmaya ve etnik çatışmaya şahit olmuş ve milyonların ölümü ile sonuçlanan savaştan ülke olarak ağır yaralar alarak çıkmıştır. Bosna-Hersek yozlaşma, etnik sorunlar, yoksulluk ve işsizlik gibi temel problemlerin yer aldığı ve geçtiğimiz yıllarda bu sürecin olumsuz olarak yürüdüğü bir ülke haline gelmiştir. Dayton Barış Antlaşması ile kurulan sistem demokrasi sürecini öngörmüş olsa da süreç bunu tersine işleyerek bugün Bosna-Hersek'in Birliğin ortasında, gelişmekten uzak bir yardım bölgesi ve dış ekonomilere bağlı bir ülke haline gelmesine neden olmuştur. Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme idealleri ile Üye Devletler, aday ülkeler, potansiyel aday ve komşu ülkeler ile ilişkileri düzenlemeye çalışan Avrupa Birliği için Bosna-Hersek ciddi bir sorun gibi görünmektedir.

Dayton Barış Antlaşması uluslararası müdahale ile demokratikleşme sürecinin başlatıldığı ender bir vakadır. Dolayısıyla demokratikleşme ve barış adına en önemli politik olaylardan biri olarak nitelendirilebilirdi. Ancak Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan ve demokratikleşme süreci ile yok edilmesi planlanan etnik savaşlar bitirme konusunda başarılı olamamıştır. Güçlü ülkelerin – Fransa, İtalya, Almanya ve Rusya gibi – katılımı ve yine birbirinden bağımsız kuruluşların – NATO, BM gibi – müdahaleleri sonucunda kurulması planlanan demokratik düzenin yerini karmaşık bir devlet yapısı almıştır. Kurulan yeni düzende artan milliyetçi söylemler Bosna-Hersek'in gelişmesini durdurduğu gibi Avrupa adına bir açmaz ve tehdit olarak görülebilmektedir. Bu sebeple sürecin dikkatlice incelenmesi ve gerekirse yeni reformlar ve önlemler ile askeri ve siyasi müdahalelerin çemberinde kalan Bosna-Hersek adına yapıcı kararların alınması ve en önemlisi bu kararların ortak bir hedefle uygulamaya konması gerekmektedir. Bu sebeple Bosna-Hersek'in kurucu antlaşması olan Dayton Barış Antlaşması incelenmeli ve sürecin geldiği noktada tıkanma sebeplerine yapıcı çözümler üretilmelidir. Sistemdeki açmazlar yüzünden Avrupa Birliği potansiyel aday ülkesi olan Bosna-Hersek için daha kalıcı çözümlerin üretilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu çözümler için Antlaşma metni incelenmeli ve Avrupa Birliği raporları doğrultusunda hareket edilememesinin sebepleri araştırılmalıdır.

2. BOSNA - HERSEK VE MİLLİYETÇİLİK

2.1. Sosyalizmden Demokrasiye Geçiş

Yugoslavya döneminde “aynı etnik kökenden gelen üç ulus, Sırp, Hırvat ve Boşnaklar, temelini dinden alan bir ayrım ve onun üzerine farklı kültürel, ekonomik ve tarihsel etkenlerin eklenmesiyle ayrı ulusal kimlikler geliştirmişlerdir” (Uzgel,1992:128). Tito döneminde farklı milliyetlerin tanındığı sosyalizm anlayışına rağmen Yugoslavya'nın yıkılması sonrasında da ulusçuluk anlayışından vazgeçilmediği görülmektedir. Bu sebeple dağılan Yugoslavya ve ortaya çıkan yeni devletlerde millet

olgusunun baskın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yugoslavya'nın dağılması döneminde oluşan boşluktan yararlanan siyasetçiler yıkımın suçunu diğer gruplara atarak bölgede milliyetçilik akımının tetiklenmesine yol açtılar. Milliyetçilik bölgede savaşı tetiklerken sosyalizmden çıkan devletler kendilerini kargaşa ve şiddet ortamında buldular (Sancaktar, 2010: 184). Sosyalist sistemden çıkan devletler bir kargaşa ortamına girerek milyonların ölmesi ile sonuçlanan ve milliyetçilik akımlarının desteklediği savaş dönemi başlattılar. Sosyalizm sonrası bu süreçte ulusçuluk yeni bir hız kazandı (Uzgel, 1992: 217) ve yeni devletlerin kurulma aşamasında en önemli unsurlardan biri haline geldi.

Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ve söz sahibi olmak istediği Bosna-Hersek'te 100.000 kişinin öldüğü, 40.000 kadının tecavüze uğradığı ve 2 milyon insanın iç ya da dış göçe zorlandığı (Korkut ve Mulalic, 2009: 110) savaş müdahale ile sonlandırılmıştır. Bu müdahale, yönetim sisteminde değişikliğe gidilen Balkan ülkeleri adına barışın ve demokrasi kavramının çökmesi anlamına gelmektedir. Savaş sonrası dönemde yapılan yardımlara rağmen Bosna-Hersek etnik temizlik, göç, tecavüz ve ölüm bölgesi haline gelmiştir. Askeri güç ile barışın sağlandığı bölgede 1995 yılında imzalan Dayton Barış Antlaşması ile "bağımsız ve işlevsel" Bosna-Hersek devleti kurulmuştur. Bu süreçte milletlerin yeniden yapılanma sürecinin yavaş işlemesi savaşın kaldığı yerden devam etmesine ve uzamasına ve ölümlerin artmasına neden olmuştur (Korkut ve Mulalic, 2009: 110). Süreç ölümleri ve yıkımları sistematik olarak durdurmuş olsa da müdahaleler etnik-milliyetçi savaşları sona erdirecek uzlaşmaya ulaşamamıştır.

1992 yılında bağımsızlığı ilan etmesi ile başlayan savaşlardan 1995 yılı Dayton Barış Antlaşması'na kadar olan süreçte farklı barış girişimleri olmuştur ancak bunlar başarılı olamamıştır. Avrupa Birliği, ABD ve Birleşmiş Milletlerin öncü olduğu bu görüşmelerde bölgede yaşayan etnik grupların bir sistem kurması adına çeşitli görüşler bildirilmiştir. Ancak hiçbirisi başarılı olamamıştır. Birleşmiş Milletler'in bir araya getirdiği Aliya Izetbegovic(Bosna-Hersek Devlet Başkanı), Franjo Tudjman (Hırvatistan Devlet Başkanı) ve Slobodan Milosevic (Sırbistan Devlet Başkanı) ile Dayton Barış Antlaşması imzalamıştır. Sonucunda Bosna-Hersek, bölgenin %49 alanında kontrol sahibi olan Sırp Cumhuriyeti, %51'inde kontrol sahibi olan Bosna-Hersek Federasyonu olmak üzere iki farklı ve zayıf hükümetler tarafından yönetilen karmaşık bir sisteme adım atmıştır (Korkut ve Mulalic, 2009: 109-110). Bu antlaşmanın temel hedefleri göçe zorlanan vatandaşların dönmesi, yıkımın etkilerinin yok edilmesi ve bir devlet için gerekli sistemlerin en kısa zamanda kurulması şeklinde sıralanabilir. Ancak temelinde milliyete bağlı bölgelere ayrılan federasyonda bağımsız ve demokratik bir sistem ütopyik bir eylem olarak kalmıştır.

2.2. Milliyetçilik

İşsizlik, yolsuzluk ve belirsizlik/güvensizlik ortamında politikacıların milliyetçiliği koz olarak kullanmaları ve siyasi çıkarlar sebebiyle sosyalist devletlerin bir anda milli değerlerine dönmeleri sonucunda milletler kendilerine "güvenli" bir ortam arama sürecine girdiler. Bu sebeple de millet tabanlı devletler kurulmuştur (Sancaktar, 2010: 178-179). Sancaktar, Balkanlarda aşırı milliyetçiliğin nedenlerini;

- Geçiş sürecinde işsizlik ve yoksulluğun artması ile kitleselleşmesi,
- Geçiş sürecinde belirsizlik ve güvensizlik ortamının oluşması ile yaygınlaşması,
- Geçiş sürecinde politikacıların artan "milliyetçi söylemleri", olarak açıklamıştır (Sancaktar, 2010: 178-179).

Balkanlar ve özellikle birçok etnik yapıyı barındıran Bosna-Hersek incelendiğinde bu milliyetçilik anlayışının kaybolmadığı, Dayton Barış Antlaşması ile getirilen zoraki barışın sürecin iyileştirilmesi ve etnik grupların bir araya gelmesi adına çok zayıf kaldığı görülmektedir. 1980'lerde Balkanların sosyalizmden kapitalizme geçme hareketi ile başlayan kritik sürecin milliyetçilik politikaları, Bosna-Hersek için etnik temizleme, savaş suçu ve zoraki göç anlamına gelen süreçten Batılı ülkelerin ve uluslararası organizasyonların geç kalan müdahalelerine kadar ve sonrasında Dayton Barış Antlaşmasının da imzalaması ile devam eden bir politika olarak görülmektedir. Milliyetçilik akımının bölgede güç kazanmasına ve etnik grupların birbirine düşman olmasına neden olan sebeplerden biri de sivil işbirliği eksikliğidir (Sancaktar, 2010: 183). Ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel çalışmaların demokratik bir süreçte devam edebilmesi adına gerekli olan sivil toplumun bölgede eksik olması sonucunda kutuplaşma ortaya çıkmıştır.

“Dış yardım ve kredilerin yerel iktidar çevrelerince özel servet edinme kaynakları olarak kullanılması, siyasetin ve sivil toplumun etnik veya dinsel temelde parçalanması, rüşvetin yaygınlaşması, eğitim, sağlık, güvenlik gibi kamu hizmetlerinin bozulması ve yozlaşması, organize suç örgütlerinin gelişip güçlenmesi, kayıt dışı ekonominin yaygınlık kazanması, enflasyonun yükselmesi, işsizliğin artması, reel ücretlerin düşmesi, üretken yatırımların azalması, üretimin daralması, dış ticaret ve bütçe açıklarının artması, fuhuş ve uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması gibi sıkıntılar büyük ekonomik, politik ve toplumsal sıkıntılara” (Sancaktar, 2010: 179)

yol açarak milliyetçiliğin tetiklenmesine neden olmuştur.

2.3. Dayton Barış Antlaşması ve Demokrasi

Bosna-Hersek bölgede süren savaşıardan sonra imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile demokrasi sürecine girmiştir. Bosna-Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve Özerk Brčko Bölgesinden oluşan bir devlet oluşturulmuştur. Dayton Barış Antlaşması sürdürülebilir bir devlet kurma hedefi ile imzalanmıştır. Kısa vadede savaşın durdurulması, ölümlerin ve yıkımların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Daha uzun vadede ise, kalıcı barış ve istikrar için gerekli ortamın yaratılması amaçlanmıştır” (Türbedar, 2010: 1). Bağımsız bir devlet olarak sınırlarının çizilmesi ve Boşnak, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların tanınması bölge adına önemlidir. Siyasi bir birlik kurmak yerine etnik ayrışmayı daha da tetikleyen bir yapının oluşturulması çatışmaların siyasi boyuta taşınmasına neden olmuştur ve 1995 yılından bu yana ulusal siyasi partilerin seçim kampanyalarında “korku, etnik düşmanlık, aşırı milliyetçilik” vurgusu yapmaları karışık bir sistemi olan Bosna-Hersek’te demokratikleşme sürecinin takılmasına ve mültecilerin ve yerinden edilen kişilerin geri dönmesi uygulamasının engellenmesine neden olmaktadır (Bojkov, 2003: 51).

Boşnak, Sırp ve Hırvat siyasetçiler arasındaki anlaşmazlıklar, Dayton ile sona ermemiş ve Dayton sürecinin inşa ettiği yeni siyasal düzeninde, yeni bir güç mücadelesinin başlangıcı olmuştur. Uluslararası örgütlerin ve devletlerin katkılarıyla hazırlanan anlaşma itibari ile Bosna-Hersek ortak karar almanın imkânsız olduğu “karmaşık siyasi ve kurumsal yapılardan” oluşmuştur (Korkut ve Mulalic, 2009: 111).

14 Aralık 1995’te Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilciliği (OHR) kurularak Dayton Barış Antlaşmasının denetlenmesi hedeflenmiştir. Kanun çıkarılmasından antlaşma hükümlerine uygun hareket etmeye kadar her alanda denetim yapması mümkün olan Temsilcilik barışın sivil görevlerini yürütmekle yükümlüdür (Yürür, 2007: 107-108). Burada amaç yine uzlaşma ortamı sağlamak gibi görünse de kararların devlet üstü bir makam tarafından yönetiliyor olması demokratikleşme süreci için negatif bir etki yaratmaktadır. Özellikle OHR için yöneltilen iki temel sorun bulunmaktadır. Bu sorunların ilki OHR’nin kullandığı olağanüstü yetkililerdir. Asıl amaçlarından biri olan ılımlı partilerin siyasete katılması sürecini görece iyi yönetememiş olması, milliyetçilik akımının baskın kalmasına neden olmuştur (Yürür, 2007: 136-137). Bu sebeple asıl hedefi Bosna-Hersek’e bir yol haritası çizmek olan OHR’nin müdahaleci yaklaşımları süreci yavaşlatarak milliyetçilik gibi ülke adına büyük bir tehdit olan süreci hızlandırmıştır.

“Demokratikleşme” politikası çatışmalı toplumlarda kullanılan ve uzun vadeli siyasal çözümler üretmeye dayanan bir politika olarak da görülmektedir. Bu anlayış ile Bosna-Hersek milliyetçilik çatışmalarının devam ettiği bir ortamda demokratikleşme ve Avrupalılaştırma politikaları geliştirmeye çalışarak AB ile ilişkilerinde ileriye gitmek hedefini ortaya koymuştur. Ancak askeri bir müdahale ile kurulan Bosna-Hersek demokratikleşme süreci, “insan hakları, ifade özgürlüğü, ulusal anıtların korunması, devlet-kamu işbirliği, sivil çalışmalar ve polis kuvvetleri” (Chandler, 2006: 1) gibi birçok alanda farklı uygulamaların yapılması ile açmaza girmiştir. Etnik grupların serbest yaşamını öngören Dayton Barış Antlaşmasına rağmen bireyleri entitelere hapseden seçim yapısı süreci yavaşlatmış ve gelişmenin önünde engel olarak durmuştur. Bu sebeple bireyler bir ülkenin değil bir bölgenin vatandaşı olarak gruplaşma içine girmekte (Türbedar, 2010: 3) ve demokrasi kavramının pekiştirilmesinde çok milliyetçilik kavramının ön plana çıktığı, reformların uygulanmasında geç kalınan, üç etnik grup vatandaşların ve azınlıkların haklarının bölgelere göre farklılık gösterdiği bir sistem ile Bosna-Hersek ayakta kalmaya çalışmaktadır. Bu anlaşma sorunu çözmediği gibi önemli bir süreci geçici olarak dondurmıştır. Sonuçlarının nasıl olacağı ise açmazı çözümlenmeye çalışmadan ortaya çıkmayacaktır.

3. BOSNA - HERSEK VE AVRUPA BİRLİĞİ

3.1. Dayton Barış Antlaşmasının 20. Yılında Bosna - Hersek ve AB

3.1.1. Avrupalılaştırma ve Bosna - Hersek

Yugoslavya'nın yıkılma döneminde Avrupa Birliği Maaschriet sürecinde olduğu için ortak bir dış politikası olmayan Birlik, Balkanlarda oluşan kaosa müdahale etmekte gecikti ve süreç ABD ve uluslararası organizasyonların müdahalesi ile sonuçlandı (Şahin, 2013: 3). Değişen dünya düzeninde küreselleşmenin de etkisi ile birlikte Bosna-Hersek'te bulunan askeri güç ve NATO kuvvetlerinin etkisi azalarak yerini ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelere zemin hazırlayan Avrupa Birliği politikalarına bırakmıştır. Avrupa Birliği ile ABD ve NATO arasındaki en büyük fark AB'nin temel hak ve özgürlükler, demokratikleşme, ifade özgürlüğü, kıstaslarıdır (Sancaktar, 2010: 181). Bu sebeple ekonomik çıkarlar Avrupa Birliği lehine hareket ediyor gibi görünse de daha demokratik bir sistemin işletilebilmesi adına Bosna-Hersek ve Avrupa Birliği ilişkileri önem arz etmektedir.

Bosna-Hersek ve Avrupa Birliği arasındaki ilk görüşmeler 1995 yılında bölgede savaşın bitmesi ile başlamıştır. Fransa'nın dönem başkanlığını yaptığı 1996 yılında Royaumont Süreci adı verilen görüşmeler Batı Balkanlarla ilişkileri geliştirme adına atılan ilk adımlar olarak kabul edilmektedir (Brljavac, 2011: 4). Yıkıcı bir savaş döneminden ve sonrasında gelen Dayton Barış Antlaşması ve askeri güçlerin müdahaleci yaklaşımından sonra Avrupa Birliği'nin bu girişimi siyasi ve ekonomik olarak bölgede atılan ilk adım olarak görülebilir. Burada Birliğin daha aktif bir rol oynayarak bölgede demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü, serbest ticaret konularında olumlu adımlar atılması adına bir güç olarak ortaya çıktığını göstermektedir. 1998 yılında kurulan Danışman Güç Kuvveti hukuk, eğitim, medya, yönetim ve ekonomi alanlarında AB-Bosna-Hersek arasında bir danışma aracı olarak görev yapmıştır (Brljavac, 2011: 4). Bu sürecin devamında yapılan tüm çalışmalar Bosna-Hersek'te kurulması amaçlanan sistemin başarılı bir şekilde devamı sağlamak amacı ile sürdürülmüştür.

Tablo 1. Bosna-Hersek – Avrupa Birliği süreci

1999	AB Güneydoğu Avrupa ülkeleri – İstikrar ve Ortaklık sürecinin sunumu (Stability and Association Process)
Haziran 2000	Tüm İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ülkelerinin AB üyeliği için potansiyel aday ülke ilan edilmesi
Haziran 2003	Selanik Zirvesi – AB Batı Balkan perspektifi onaylanması
Haziran 2008	Ticaret ve ticaret ile ilgili konularda İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ve Geçici Sözleşmenin (Interim Agreement) imzalanması
Aralık 2010	Bosna-Hersek vatandaşlarının Schengen bölgesine vize serbestisi
Haziran 2011	Yargıda Yapısal Diyalogunu başlatma – Bosna-Hersek yargı sistemini sağlamlaştırmak için
Eylül 2011	AB Özel Temsilcisi – Yüksek Temsilcilik Ofisinden ayrı atanmaya başladı – AB'nin rolünün güçlendirilmesi
Haziran 2012	AB Katılım Süreci için Yüksek Seviye Diyalog başlatılması – AB gerekliliklerine vurgu için
Haziran 2015	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasının uygulamaya konması
Şubat 2016	AB Başvurusu

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en

Avrupa Birliği, Bosna-Hersek ile ilişkilerini bir dönem askıya almıştı. Bosna-Hersek'te devam eden yolsuzluk, hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsenememesi ve insan hakları ve azınlık haklarının göz ardı edilmesi gibi sorunların çözüme kavuşmaması Avrupa Birliği standartlarının çok uzağında bir ülke profili çizmektedir. Bosna-Hersek Dayton Barış Antlaşmasında karşılaştığı etnik ve milliyetçi sorunlarla günümüzde de mücadele etmeye çalışmaktadır ancak Bosna-Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve Brcko özerk bölgesinden oluşan devlet süreci devam ettirmekte başarılı olamamaktadır.

2015 Avrupa Birliği Bosna-Hersek Raporu incelendiğinde Bosna-Hersek adına alınan kararları ve sürecin devamını sağlayacak AB politikalarını gözlemek mümkündür. Avrupa Birliği, Bosna-Hersek'teki sosyoekonomik sorunlarla başa çıkmak için 2014 yılında görüşmelere tekrar başlamıştır. 2008 yılından beri uygulanmakta olan Geçici Sözleşme (Interim Agreement) yerine 1 Haziran 2015 tarihi ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması yürürlüğe girdi.

1999'da sunulan ve 2000 yılında tüm Batı Balkan ülkelerinin kabul ettiği AB müzakereleri çerçevesi uyarınca İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasının üç temel amacı vardır: "1) ülkelerde istikrar sağlamak ve piyasa ekonomisine geçişi desteklemek; 2) bölgesel işbirliğini teşvik etmek; 3) ülkeleri AB üyeliğine hazırlamak." (Delegation of the EU to Bosnia and Herzegovina, 2015). İstikrar ve Ortaklık Antlaşması, demokratik ulusların bir topluluk oluşturma; uluslararası hukuka ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygı duyma; insan hakları ve basın özgürlüğü ve demokratik haklara saygı duyma; piyasa ekonomisi geliştirme; bölgesel işbirliğini teşvik etme; ekonomik büyüme rekabeti tetikleme; suç ve yolsuzlukla mücadele etme; vatandaşların yaşam kalitesini artırma; daha iyi iş ve eğitim imkânları sunma; bölgenin enerji ve ulaşım altyapısını geliştirme amacı taşımaktadır.

AB-Bosna-Hersek ilişkilerinde atılan en önemli adımlardan biri Reform Gündemidir. Ancak sosyoekonomik reformlar için hazırlanan bu Gündemin devlet, entitelerde ve özerk Brcko bölgesinde uygulanması için mecliste görüşme yapılmalıdır (Avrupa Komisyonu, 2015: 4). Komisyon, 2015 yılına gelindiğinde Dayton Barış Antlaşması itibari ile devletin karmaşık yapısının etkisiz olması ve yetersiz kalması ve farklı kademelerde yanlış anlaşılmaya müsait bir halde olmasının reformların kabul edilmesine rağmen uygulama sürecinde sıkıntı yarattığını belirtmektedir. Demokratik, insan haklarına saygılı, düşünce ve medya özgürlüğünü savunan bir ülke için devletin tüm kademelerinde işbirliği yapılmalıdır. Yine de AB bütünleşmesinin bir parçası olarak Mecliste bulunan 14 temsilci partinin antlaşma imzalaması ve 2014 seçimi sonrası kurulan Bakanlar Kurulu'nun adapte ettiği 2015 Çalışma Planında 65 yasanın AB ile doğrudan ilgili olması sürecin işleyişi adına önemli bir adımdır (Avrupa Komisyonu, 2015: 4-5).

Dayton Barış Antlaşması ile alınan kararlardan biri Üçlü Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve Halklar Meclisi'nin üyelerinin sadece Boşnak, Sırp ve Hırvatlar arasından seçilmesi kararıdır. Azınlık haklarının ihlal edildiği bu karara itiraz olarak Bosnalı Roman Dervo Sejdić ve Bosnalı Musevi Jakob Finci'nin Bosna-Hersek'e karşı açtıkları dava sonucunda AIHM, 2009 yılında bu düzenlemenin değiştirilmesini ve uygulamaya konmasını istemiştir ancak Bosna-Hersek bu konuda bir ilerleme kaydedememiştir. Avrupa Birliği, cumhurbaşkanlığı ve Halklar Meclisi'ne seçilmek üzere aday olmak isteyenlere etnik kökene dayalı ayrımcılık yaptığına hükmederek, bu iki göreve seçilecek adayların etnik kökenine ve inancına bakılmaksızın eşit muameleye tabi tutulmaları gerektiğinin altını çizdi." (Şahin, 2013: 60). Buna benzer bir başka karar da Boşnak, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların ancak kendi bölgelerinde seçimlerde aday olma hakkının bulunmasıdır. Farklı bölgelerde ya da entitelerde kendilerini ifade etme özgürlüğü olmayan etnik gruplar gayri resmi bir şekilde bölgeselleşmeye ve milliyetçiliğe yöneltilmektedir. Bu durum Yugoslavya'nın yıkılmasında büyük rol oynayan milliyetçilik akımının güçlenerek bölgede sorun teşkil etmesine neden olmaktadır.

2015 yılı itibari ile 2015-2019 Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi kapsamın varlıklara el koyma oranlarında yüksek görülse de yolsuzluk halen çok yaygındır ve siyasi açıdan somut adımların atılmıyor olması yapılan reformların uygulamaya konması adına sorun teşkil etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 4). Yapılan reformlar uygulamaya konmadığı takdirde ve bölgeler arası uygulama farkları devam ettiği sürece yolsuzluk, polis güçleri, etnik ayrımcılık adına bir ilerleme kaydetmek mümkün değildir. Bunun bir sebebi olarak cezaların yaptırım kuvvetinin olmaması ve yolsuzlukla mücadele için yeterli olmamasıdır. Organize Suçla Mücadele reformu hazırlanmış ve geçtiğimiz yılda büyük operasyonlar yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2015: 4). Ancak yasa, polis uygulamaları, verilen

kararlar ve uygulamalarının ortak bir operasyonla yürütülememesi ve kurumlar arasındaki işbirliği eksikliği bu sürecin de tıkanmasına ve yavaşlamasına neden olmaktadır.

Sivil toplum çalışmaları için bir çalışma yapılmaması demokratik bir sistem oluşturulmasının önünde en büyük engellerden biridir. Merkezi bir bilgi sistemi ve veri oluşturmak adına çalışmaların yapılması önemli olmasına rağmen sosyal diyalog ve AB bütünleşme süreci ile ilgili çalışmaların siyasi boyutunun olmaması ve devlet düzeyine çıkarılamaması sürecin aksamasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 8-9).

Demokratikleşme sürecinin başarılı bir şekilde tamamlamak için insan hakları, azınlık hakları, ayırım karşıtı uygulamalar, ifade özgürlüğü, eğitim ve istihdam alanında yapılan ya da yapılması planlanan çalışmaların ve alınan kararların ülke genelinde ortak politikalar ile uygulanması henüz mümkün görünmüyor. Komşuları ile ilişkilerini düzelterken Bosna-Hersek işleyen pazar ekonomisi oluşturma sürecinin çok başında. Ekonomisi kendini toparlamaya başlamış olsa bile ülkede işsizlik oranı %27,6 ve genç işsizler %62,7 oranında. Yüksek işsizlik ve az katılım oranını arttırmak için emek piyasası gevşetilmeli ve fiyatta vergi farklılıkları engellenmelidir (Avrupa Komisyonu, 2015: 8-9).

Rekabet olgusu AB stratejileri açısından çok önemlidir. Bu sebeple etkileşim halinde olduğu tüm devletlerin güçlü bir pazar oluşturması, rekabet politikaları geliştirmesi ve küreselleşme ve neo-liberalizmin ekonomik politikaların bir parçası olması Avrupa standartlarına ulaşmak için önemlidir. Ancak bu süreç Bosna-Hersek açısından henüz başlangıç seviyesindedir ve AB müktesebatının gerekliliklerinin tamamlanması için karar mekanizmalarında değişikliğe gidilmesi ya da sürecin hızlandırılması gerekmektedir.

3.2. Avrupa Birliği ve Bosna-Hersek İlişkilerinde Milliyetçilik ve Demokrasi

Dayton Antlaşması savaşı sona erdirmek üzere tasarlanmış ve tarafların barış ile birleşmesini amaçlamıştır. Ancak yaşanan süreç ve Bosna'nın bugün geldiği durum göz önünde bulundurulduğunda çizilen çerçevenin bir hayalden ibaret olup olmadığı tartışması gündeme gelmektedir. Sürecin devamı için gereken çalışmalar Bosna-Hersek'in de yakın ilişkiler içinde olmayı ümit ettiği Avrupa Birliği tarafından raporlarda belirtilmektedir. Uygulama alanının üçe bölünmüş olması ve Hırvat, Sırp ve Boşnaklardan oluşan bu az nüfuslu ülkede çok fazla idari organın bulunması sadece süreci yavaşlatmamakta aynı zamanda yozlaşmaya ve milliyetçilik kavramının demokratikleşme sürecine zarar vermesine neden olmaktadır.

Avrupa Birliği açısından düşünüldüğünde demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal, siyasi ve ekonomik politikaları AB kriterleri ile uyum içinde bir aday ya da komşu ülke konumunda olmak Bosna-Hersek için bir hayal gibi görünüyor. Süreç uluslararası bir boyutta yapıcı politikalarla başlatıldı. Küreselleşme, rekabet ve dış politikalarda değişim sebebi ile Bosna-Hersek içinde tutarlı ve sürdürülebilir büyüme önem arz etti. Ancak sistemin üçayaklı olması savaş döneminde ve sonrasında ortaya çıkan sorunları gidermediği gibi süreci olumsuz olarak etkilemiş ve Bosna-Hersek, Avrupa'nın ortasında farklı bir dünya haline gelmiştir.

Avrupa Birliği'nin ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecinin en önemli parçası demokratikleşme sürecidir. 12 Ekim 2014 tarihinde yapılan genel seçimler politik ve sosyoekonomik şartların zor olduğu bir çevrede gerçekleşmiştir. Seçim kampanyaları özgür ve rekabetçi bir ortamda yapılmıştır ancak seçim eşitliği adına oy verme hakkı için etnik ve bölgesel limitin kaldırılması ve kampanya finansmanı ile aday olabilmek için AIHM kararına uygun olarak değiştirilmesi gerekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 6).

SONUÇ

Dayton Barış Antlaşması sınırların çizilmesi, Bosna-Hersek'in bir ülke olarak tanınması açısından önemli bir antlaşmadır. Bu sayede devlet-toplum sınırları çizilerek katliamlar son bulmuştur ve göç ve yolsuzluk adına önemli adımlar atılmıştır. Ancak, Yugoslavya sonrası ortaya çıkan yolsuzluk, rüşvet, ekonomik kriz ve en önemlisi etnik ayrışmanın savaş sahnesinden siyasi boyuta taşınmış olması

savaşın boyutunun değiştiğini ancak devam ettiğini göstermektedir. Bosna-Hersek yapısı itibari ile tam bir bütünleşmeden uzak, işbirliğinin zorla yapıldığı ve çoğu açıdan çöktüğü, yozlaşmanın giderek arttığı ve en önemlisi milliyetçiliğin halen önem taşıdığı bir ülke konumundadır. Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler kurmak istese de istediklerini vermesi mümkün görünmüyor.

Ekonomik ve siyasi reformlar açısından Bosna-Hersek-Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesi çok önemlidir ancak bu süreç Bosna için bir çözüm anlamına gelmiyor. 4 milyona yakın nüfusuna oranla sahip olduğu kamu kuruluşları, etnik bölünme, ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi süreçlerle milliyetçilik körüklendiği sürece reformlar sadece tasarı olarak kalacaktır. Güvensizlik sebebi ile etnik gruplara bölünen Bosna-Hersek, aksi olmadıkça bu gruplarda kaldığı gibi bir sonraki dönemde yeniden bir savaş ortamına girmez demek mümkün değildir. Dışa bağımlı ve sınırlı yasaların uygulanabildiği bir çerçeve çizen Bosna-Hersek, Avrupa Birliği ile ilişkilerinde tek taraflı bir süreçte olabilir. Birliğin genişleme politikalarına paralel olarak ortaya çıkan stratejileri, artan göç sorunu, küresel ekonomi ile mücadele etme sürecini kolaylaştırma amacı Bosna-Hersek ile ilişki içinde olma zorunluluğu taşıyor gibi görünmektedir. Geliştirilen stratejiler ya da reformlar uygulama alanı bulmadığı takdirde kâğıt üzerinde birer plan olarak kalacaktır. Bölge halkı ile yapılacak sivil diyalog ve siyasi yapının yeniden yapılandırılması söz konusu olmadığı sürece çok başlı Bosna-Hersek dış yardımlarla ayakta kalan bir ülke olarak kalacaktır.

Dayton Barış Antlaşması, etnik bölünmeyi yasallaştıran yapısıyla yerleşimde homojen dağılımı engellemektedir ve bölgelerin giderek daha etnik odaklı yerleşim bölgelerine ayrılmasına neden olmaktadır. OHR'ye tanınan hakların demokratikleşme süreci ile tutarsız olması da sürecin doğallığını bozmaktadır. Müdahale ile sadece barışın sağlandığı ancak ilerlemek için gerekli politikaların yürütülemediği görülmektedir. Entitelerin devlet kurumlarından daha güçlü olması ve entite bölünmelerinin etnik kökene dayanması milliyetçilik akımını güçlendirmektedir. Bu, süreç demokratik bir şekilde ilerlese bile sonuçların değişmeyeceğinin ve etnik temelli sonuçların ötesine geçilemeyeceğinin göstergesidir. Siyasi partilerin de benzer bir şekilde yapılanması ve ılımlı partilerin sonuç alamaması yine demokrasinin milliyetçi yönde ilerlemesine ve gelişimin tıkanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda devam eden yolsuzluklar, dış yardımların yerinde kullanılmaması ve yolsuzluk ve işsizlik sorunlarının artması güven ortamının bozulmasına ve bu belirsizliğin topluma milliyetçilik olarak yansımaya neden olmaktadır.

Uluslararası bir demokratikleşme baskısı altında kalan Bosna-Hersek sivil toplum çalışmalarına yer vererek uzlaşmacı bir politika izlemelidir. Demokrasi adına ekonomik tutarlılık ve siyasal bütünlük süreçlerinin hızla tamamlanması, Avrupa Birliği ile üretilen reformların uygulamaya konması gerekmektedir. ABD'nin askeri gücü ile AB'nin politik baskısı arasında kalan Bosna-Hersek'te milliyetçilik akımının liderleri tarafından imzalanan Dayton Barış Antlaşması geçerli olduğu sürece istenilen gelişmelerin gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Ekonomik, politik ve toplumsal düzenin oturması için Dayton ve Dayton ile gelen müdahaleler düzenlenmeli ve sivil işbirliğinin homojen olarak arttırılmasıyla sürecin doğal halini alması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Avrupa Komisyonu, (2015), "*Bosnia and Herzegovina 2015 Report - EU Enlargement Strategy*".
- Bojkov, Victor D. (2003), "*Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-1995 Political System and Its Functioning*", **Southeast European Politics**, s.IV(1), ss. 41-67.
- Brljavac, Bedrudin (2011), "*Europeanisation Process of Bosnia and Herzegovina: Responsibility of the European Union?*", **Balkanologie**.
- Chandler, David (2006), "*State-Building In Bosnia: The Limits Of 'Informal Trusteeship'*". **International Journal of Peace Studies**, s. 11(1).
- Delegation of the EU to Bosnia and Herzegovina (2015), *Key Dates to Bosnia and Herzegovina*.
<http://europa.ba/?p=37699> (erişim tarihi: 22.01.2018).
- Delegation of the EU to Bosnia and Herzegovina. (2015). *Stabilisation And Association Process*.
http://europa.ba/?page_id=490 (erişim tarihi: 22.01.2018).
- Korkut, Hasan ve Mulalic, Muhidin (2009), "*Implications of Dayton Agreement on Current Political Issues in Bosnia-Herzegovania*", **SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences Special Issue on Balkans**, s.2, ss. 107-117.
- Sancaktar, Caner, (2010), "*Balkanlarda İşbirliğine Engel Olarak Aşırı Milliyetçilik*", **Uluslararası Balkanlar Kongresi**, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-133-2015021531balkankongresikitabi-28.pdf> (erişim tarihi: 22.01.2018).
- Şahin, Yeliz, (2013), "*Batı Balkanlar Yolunda AB*", **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**.
- Türbedar, Erhan (2010), "*Barışın 15. Yıldönümünde Bosna-Hersek: Dayton Barış Anlaşması'nın Neticelerinin Değerlendirmesi*", TEPAV Web Sitesi: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1292831752-6.Barisinin_15._Yildonumunde_Bosna_Hersek.pdf adresinden alındı
- Uzgel, İlhan (1992), "*Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğu Yeniden Canlanması*", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, s.47(1), ss.217-248.
- Yürür, Pınar (2007), "*Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli*", **Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.